

Literární časopisy

Nástup normalizace s sebou přinesl likvidaci prakticky všech kulturně orientovaných časopisů, sborníků a revuí, určených literatuře a umění. Nová periodika podléhala kontrole vládnoucí moci, postrádala výraznější profil a lišila se především v míře vstřícnosti vůči politickým orgánům. Oficiální literární prostor se stal pestřejším a zajímavějším až po polovině osmdesátých let v důsledku únavy komunistického režimu, dílčího politického uvolnění i generační proměny. Již dříve se však postupně formovala paralelní komunikační sféra, která disponovala řadou samizdatových sborníků a časopisů věnovaných kulturní problematice. Zároveň rostl význam exilových časopisů, s nimiž začali zakázaní autoři spolupracovat a jež se zejména v osmdesátých letech dostávaly i do rukou čtenářů v Československu.

■ Podmínky vydávání literárních časopisů a hlavní publicistické tendence

Mocenské zásahy na přelomu šedesátých a sedmdesátých let zcela proměnily strukturu kulturních a literárních časopisů. Od jara 1969 do konce roku 1970 byla zastavena všechna literární periodika s celostátním dosahem i většina skupinově či regionálně vymezených revuí. O rok později skončil poslední kulturně orientovaný regionální časopis, královéhradecké Texty, a také Divoké víno, které publikovalo především poezii začínajících autorů. Kontinuitu si udržely pouze některé nakladatelské bulletiny a propagační periodika (např. O knihách a autorech, Novinky Odeonu, Nové knihy). Širokou škálu kulturně-politických týdeníků, měsíčníků a revuí věnovaných literatuře, dalším uměleckým oborům a filozofii postupně nahradil jediný časopis určený kultuře a politice, týdeník pro politiku, vědu a kulturu Tvorba, vycházející od léta 1969. Na podzim roku 1972 jej po dlouhých přípravách doplnil Literární měsíčník, oficiální tribuna nově ustaveného Svazu českých spisovatelů.

Od počátku sedmdesátých let se kulturně-politická publicistika v celostátních denících (zvláště v Rudém právu) i týdenících (komunistickou stranou vydávané listy Tribuna a Tvorba) zapojila do normalizace společnosti. Spíše než na literaturu a umění se kulturní časopisy soustředily na ideologickou

propagandu a výklad českého kulturního života v intencích aktuálních stranicových postulátů. V souladu s politickým zadáním se vyrovnávaly s osobnostmi literární scény šedesátých let i s inspirátory demokratizačního procesu, přičemž často užívaly polopравdy, výmysly a denunce. Potřeba negovat literaturu a téměř veškeré umění šedesátých let se v literární komunikaci objevovala hluboko do osmdesátých let.

Teprve na sklonku sedmdesátých let se oficiální literární prostor začal generálně zřetelněji vyhraňovat, jak doložily například diskuse vedené na stránkách Tvorby. Tzv. pětáctičátníci začali dominovat nejen v literatuře a literární kritice, ale usilovali též o získání vedoucích pozic v nakladatelských a časopiseckých redakcích. Výchozí pozici získali, když v roce 1982 začal vycházet literatuře vyhrazený časopis Kmen, nejprve jako příloha Tvorby, od roku 1988 pak samostatně. Politická a společenská konformita však zůstala pro literární časopisy nadále charakteristická i přes to, že i do nich příležitostně pronikaly „jiné“ názory. Jako celek ale nikdy nedospěly k míře politické nezávislosti, která v osmdesátých letech charakterizovala zejména moderní hudbě věnovanou Melodii nebo divadelní čtrnáctideník Scéna, který se v průběhu osmdesátých let velmi kriticky vyhranil a dával najevo nespokojenost se stavem divadelní, filmové i hudební oblasti. Předjal tak postoje, jež většina divadelních, filmových a hudebních tvůrců dávala najevo od roku 1987 a které manifestovala v listopadových dnech 1989, kdy na čas stanula mezi protagonisty převratných událostí.

V druhé polovině osmdesátých let se začala i v kulturní sféře prosazovat perestrojka, což s sebou přineslo částečnou rehabilitaci pomíjených témat a mírné, avšak stále sledované rozšiřování ideologických mantinelů. To bylo v době, kdy se v oficiálním literárním životě již zcela prosadila střední generace a literární publicistika díky této proměně i v důsledku dílčích posunů v politické atmosféře směřovala k větší otevřenosti. Vedle textů ambiciózní střední generace se na stránkách kulturních časopisů objevovaly práce značného množství autorů nyní už poměrně diferencovaného oficiálního literárního prostoru i jednotlivců, stojících na jeho okraji. Rozšiřovaly se též publikační možnosti některých výrazných tvůrčích individualit, vyloučených z veřejné komunikace na prahu sedmdesátých let.

V porovnání s oficiálními periodiky vypovídaly samizdatové časopisy, zajišťující komunikaci uvnitř paralelního prostoru, o potřebě obsáhnout co nejširší okruh problémů i o značné názorové diferenciaci. Své kulturní a literární sborníky měla undergroundová scéna, surrealisté i další okruhy, včetně vědeckých skupin (historikové, sociologové). Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let začaly vznikat kulturní revue, které usilovaly sjednotit roztržštěný disident a pokoušely se soustavněji představit paralelní kulturní aktivity (Spektrum, Obsah, Kritický sborník). Myšlenku, že česká literatura je pouze jedna, a tudíž je třeba propojit všechny tři její uměle vytvořené proudy, se snažil

naplňovat exilový *Obrys*, aniž byl ovšem plně akceptován směry, k nimž se obracel. V průběhu osmdesátých let se rozšířily možnosti počítačového zpracování i xerografie, což umožnilo vydávat samizdatové časopisy nejen v tištěné podobě, ale také výrazně zvýšit jejich náklad (například *Revolver Revue* dosáhla počtu až 500 exemplářů). Ve stále větší míře se do Československa dostávala též exilová periodika.

■ Významná literární a kulturní periodika

Oficiální kulturní publicistika byla především ideologickým nástrojem komunistické strany. I literární kritika zveřejňovaná v celostátních denících tak přímo či nepřímo prosazovala postuláty stranické kulturní politiky. Formy její prezentace na stránkách denního tisku byly rozmanité, od prohlášení vládních a stranických institucí i tvůrčích organizací přes rozhovory s jejich představiteli až po recenze vyzdvihující díla politicky exponovaných autorů. Ačkoli kulturní problematika zaujímal v rozsahu *RUDÉHO PRÁVA* fakticky jen nevelký prostor, snažil se právě tento tiskový orgán určovat a korigovat ideovou linii soudobého uměleckého života. V klíčových chvílích zveřejňoval zastrašující kampaně (například na začátku normalizace prohlášení loajálních novinářů a umělců, v roce 1977 zahájil tažení proti Chartě 77 a dal popud k prohlášením tzv. Anticharty). Kulturní rubriky jednotlivých listů se po celá sedmdesátá a osmdesátá léta nedokázaly a ani nemohly ze sevření oktrojované stranické politiky vymanit, přesto však bylo zřejmé, že redakce ostatních deníků a periodik nenásledovaly bezmyšlenkovitě militantní tón *Rudého práva*, *Tribuny* a *Tvorby*.

Autonomnější hodnocení soudobé literatury a připomínání tradičních hodnot českého i světového umění přinášela kulturní rubrika *LIDOVÉ DEMOKRACIE* (publikovali zde např. Věroslav Mertl, Josef Heyduk, František Knopp). Mladší literárněkritická generace, která si vydobyla prostor ve *SVOBODNÉM SLOVU* (Jan Lukeš, Petr Kovařík) a v *ZEMĚDĚLSKÝCH NOVINÁCH* (Vladimír Novotný, Vladimír Macura, Jiří Rulf), se zaměřila především na práce nastupujících básníků a prozaiků. Z jejich příspěvků bylo patrné, že se snaží názorově i stylisticky odlišit od referativní šedi a ideologických klišé, příznačných pro komunistický tisk. Jan Lukeš se jako kritik uplatnil načas i v odborářské *PRÁCI*, kde kulturní rubriku určitou dobu ovlivňoval divadelní publicista Jan Kolář.

Mezi lety 1971–76 vycházela v *Tvorbě* jednou měsíčně příloha *LUK: LITERATURA – UMĚNÍ – KRITIKA*, do níž se přesunulo těžiště literárněteoretické a recenzní tvorby. V letech 1974–76 byla součástí časopisu také příloha *DIVADELNÍ TVORBA*.

LITERÁRNÍ MĚSÍČNÍK, vydávaný v letech 1972–90 s podtitulem *Orgán Svazu českých spisovatelů*, se do normalizace literárního života zapojil ihned při svém

zrodu. Svým formátem i profilem odkazoval k sovětským „tlustým“ literárním revuím i k podobě časopisů *Nový život* a *Plamen*. Na jeho profilaci se výrazně podílela redakční rada (složená zejména ze stranických ideologů, marxistických teoretiků a „spisovatelů-normalizátorů“), která jej s výjimkou prvního čísla řídila. Šéfredaktorem byl Josef Rybák, po něm od roku 1974 Oldřich Rafaj a v roce 1989 Vladimír Kolár; funkci zástupce šéfredaktora postupně zastávali Svatoslav Svoboda, Marie Kožnarová, Alena Plavcová a Vladimír Janovic.

V náplni časopisu převažovala kulturně-politická a ideologická témata nad původní beletristickou tvorbou a literární vědou a kritikou. Nezanedbatelnou část téměř každého čísla zabíraly kulturně-politické úvodníky, jubilejní články, stati k politickým výročím, materiály z jednání státních i stranických konferencí a ze sjezdů i zasedání Svazu českých, resp. československých spisovatelů. Tento směr podporovala též rubrika *Dokumenty*, v níž byly připomínány emblematické osobnosti levicové kultury (Zdeněk Nejedlý, S. K. Neumann aj.). Literární kritika dbala o „socialistický charakter literární tvorby“, což ilustrovala jména předních přispěvatelů, mezi něž náleželi Vladimír Brett, Josef Hrabák, Václav Pekárek, Ladislav Štoll a Jiří Taufer. Během sedmdesátých let se časopis ještě vyrovnával s literárními tendencemi předchozího desetiletí (zvláště ve statích Milana Blahynky o *Tváři*, *Orientaci* a *Sešitech* pro mladou literaturu, respektive *Sešitech* pro literaturu a diskusi, a v další vlně výpadů proti strukturalismu, → s. 170, kap. *Myšlení o literatuře*). Literární kritika si všímala především oficiální soudobé prozaické a básnické tvorby starších autorů (v rubrikách *Knihy Literárního měsíčníku* a *Portrét Literárního měsíčníku*). Do českého kontextu uváděla literatury ostatních socialistických zemí i tvorbu některých levicově orientovaných spisovatelů a teoretiků „západního světa“.

Od roku 1976 doprovázela každé číslo *Literárního měsíčníku* příloha *DÍRNA*, zamýšlená jako tribuna mladších a debutujících beletristů, jejichž tvorba většinou odpovídala požadované estetické linii. Pravidelné místo náleželo též problematice slovenské literatury. Poměrně soustavně seznamoval *Literární měsíčník* čtenáře s oficiálními či tolerovanými projevy výtvarného umění, zvláště s grafikou a fotografií. Na rozhraní osmdesátých a devadesátých let se redakce snažila časopis oživit, pozvednout úroveň jeho beletristické části a zaměřit se na výrazné soudobé práce (v několika pokračováních otiskla například *Rozhovory s útekem Báry Basikové*). Přes zřetelné změny v koncepci v polovině roku 1990 *Literární měsíčník*, respektive *Literární revue*, jak se časopis přejmenoval, zanikl.

Stranickému pojetí kulturní publicistiky stál nejbližší týdeník *TVORBA* (1969–91), který vydávalo vydavatelství ÚV KSČ, respektive koncern Rudé právo. Zpočátku *Tvorba* odkazovala – jako ostatně většina deníků i časopisů – ke ideálům Pražského jara, záhy se však její rétorika změnila a pod řízením Jiřího Hájka (1969–76) se – vedle *Tribuny* – stala periodikem prosazujícím nesmlouvavý normalizační kurz. Profil časopisu určovala redakční rada složená převážně

1] Literární měsíčník

Z OBSAHU: Jak to bylo s českým profilašistickým odbojem (str. 10—11) ● Občané a kriminalita (str. 5) ● Urbanismus a životní prostředí města (str. 4) ● Společná cesta našeho a bulharského lidu (str. 7) ● Etiopie roku 2 (str. 6) ● Perspektivy mladých výtvarníků (str. 9) ● Demokratický socialismus — nástroj antikomunismu (str. 15)

tvorba

TÝDENÍK PRO POLITIKU,
VĚDU A KULTURU

22. LEDNA 1975
CENA 2,— Kčs

4

6 týdeník
Svazu českých
spisovatelů
11. února 1988
Cena 2,50 Kčs

kmen

Přečtete si:
— O slávě českého skla
— Verše Jiřího Žáčka
— 60 let Ajtmatova
— Plechový striptýž

Proletáři všech zemí, spojte se!

tribuna

týdeník pro ideologii a politiku ● ročník 4 19 10. května 1972 ● Kčs 1,50

Hlavičky oficiálních časopisů pro literaturu a kulturu

ze stranických ideologů a reprezentantů normalizačního literárního života (po Hájkovi se šéfredaktorem stal Jaroslav Kořínek, od roku 1987 Jaroslav Čejka a ve zlomovém období 1989–90 řídil časopis Ivan Matějka). Kulturní publicistika se v Tvorbě prostupovala s ideologickými materiály; otiskovala například přílohy pro stranické vzdělávání, informovala o zasedáních vládních, stranických i tvůrčích institucí, politická problematika dominovala i rozhovorům a esejům) a účelovým interpretacím kulturního dění. Přesto na jejích stránkách na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vystoupil jako mladý nespokojený kritik Jan Lukeš.

Po založení literárněkritické přílohy Tvorby Kmen v roce 1982 se příspěvky reflektující literární dění soustředily na jeho stránky, literatuře se Tvorba

Redaktoři Ondřej Neff a Karel Sýs nad prvním číslem *Kmene*, 1988

začala více věnovat opět až po osamostatnění *Kmene*. Tehdy se přihlásila k podnětům perestrojky a začala uveřejňovat polemiky i reportáže dotýkající se diskutovaných společenských problémů, například ekologie. Publikací možnosti nabídla rovněž některým spisovatelům, zvolna se vracejícím do oficiálního literárního života, Miroslavu Holubovi a jiným. Přesto i na sklonku osmdesátých let zůstávala *Tvorba* časopisem, jenž působil v intencích stranické kulturní politiky.

Literární týdeník *KMEN* vycházel od roku 1982 jako příloha *Tvorby* a od roku 1988 samostatně jako orgán Svazu českých spisovatelů (do roku 1987 v jeho čele stál Jaroslav Čejka a poté až do listopadu 1989 Karel Sýs). Ambicím prestižního literárního týdeníku odpovídala zánrově rozmanitá skladba časopisu. Vedle statí o zásadách tvorby přinášel informační rubriky, referující

o svazovém životě a o kulturních jubileích, rozhovory s českými i zahraničními spisovateli a literárními vědci a publikoval reportáže z literárních festivalů i dalších mezinárodních setkání. Místo zde našly rovněž literárněteoretické a literárněhistorické studie a úvahy. Samostatné rubriky se zabývaly divadlem, filmem a výtvarným uměním.

Velký rozsah časopisu otevíral prostor pro autory nejrůznějšího ražení a smýšlení. Politicky správné zaměření periodika jako celku zajišťovalo to, že začalo vycházet jako příloha *Tvorby* vydávané komunistickou stranou a také fakt, že na něj dohlíželi přední normalizátoři. Autorem programu časopisu a předsedou redakční rady byl Jiří Taufer (později Josef Rybák). Stejně jako v případě *Tvorby* značnou část jeho rozsahu proto vyplňovaly kulturně-politické statí a recenze z pera opor tehdejší oficiální literatury (Jiří Hájek, Hana Hrzalová, Vítězslav Ržounek, Milan Blahynka, Vladimír Brett, Vladimír Dostál, Josef Hrabák, Miloš Pohorský, Oldřich Rafaj, Sáva Šabouk, Štěpán Vlašín), jakož i informace o dění ve Svazu českých spisovatelů.

Členy redakce *Kmene* ovšem byli příslušníci střední generace, pro niž se na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let vžilo označení „pětatřicátníci“ a kteří

měli tendenci profilovat jej jako časopis generační. Značný prostor zde proto dostávali autoři jako Petr Cincibuch, Jaroslav Čejka, Michal Černík, Jaroslav Holoubek, Jaromír Pelc, Josef Peterka, Petr Skarlant, Karel Sýs, Josef Šimon, Pavel Vašák či Jiří Žáček, kteří tu zveřejňovali kratší prózy, básně, esejistiku i literární kritiku. Kmen však s větší či menší ostražitostí prezentoval i další jména a názory. Publikovali zde další recenzenti a esejisté rozmanitých názorů, například Blahoslav Dokoupil, Pavel Janoušek, Vladimír Macura, Petr A. Bílek, Zbyněk Vybíral a další.

Po oddělení Kmene od Tvorby ovšem značná část liberálněji smýšlejících autorů publikovala spíše v Tvorbě, neboť Kmen se navzdory atmosféře všeobecného uvolňování pod vedením Karla Sýse stále držel linie oficiální svazové politiky, tedy názoru, že změny a uvolňování nesmí narušit daný politický status quo. Sám Karel Sýs pak ostře vystupoval proti všem svobodomyšlnějším názorům (článek Vymknuta z kloubů, Kmen 1988, č. 21).

V druhé polovině osmdesátých let vzniklo několik pokusů rozšířit škálu svazových literárních časopisů o časopis brněnský a časopis věnovaný mladé literatuře. Snaha založit časopis vydávaný brněnskou pobočkou Svazu českých spisovatelů vyvrcholila v roce 1985, kdy vyšlo (jako příloha Zpravodaje Národního výboru) jediné, nulté číslo revue **ROK (REVUE OTEVŘENÉ KULTURY)**. Projekt široce koncipovaného kulturního periodika se záběrem od literatury přes divadlo a film až po výtvarné umění (který svou strukturou navazoval a zčásti též okruhem přispěvatelů měl navazovat na tradici časopisu Host do domu) byl zamítnut. Druhé kolo snahy o vznik „revue otevřené kultury“ se proto již odehrálo mimo centrální spisovatelskou instituci a účastnil se ho i šéfredaktor zrušeného Hosta do domu Jan Skácel. Až v roce 1990 také vyšlo – pod redakcí Vladimíra Křivánka – první číslo **INCIÁL**, revue určené mladé literární generaci, jejíž přípravy na půdě Svazu sahaly až do půlky osmdesátých let. Obavy svazových a stranických orgánů z ustavení takového publikačního prostoru pro mladé potvrdilo i to, že ještě dříve, než časopis začal vycházet, se v jeho čele vystřídal několik šéfredaktorů.

Regionální kulturní časopisy přestaly vycházet na prahu sedmdesátých let. Později některá krajská či okresní centra prosadila vydávání periodik věnovaných kultuře a umění, zpravidla ale vždy pod patronací příslušného regionálního výboru KSČ či národního výboru. **OSTRAVSKÝ KULTURNÍ MĚSÍČNÍK (1976–82, 1983–90 s tit. KULTURNÍ MĚSÍČNÍK)** plnil především informační úlohu. V tomto období byl jediným regionálním kulturním časopisem a pochopitelně sledoval linii kulturní politiky KSČ. Vedle zpravodajství o kulturních akcích v Severomoravském kraji publikoval také původní beletrii a literární kritiku převážně moravských autorů.

Kontinuitu si od šedesátých let zachovala většina nakladatelských bulletinů, almanachů a informačních periodik, věnovaných knižnímu obchodu. Čtvrtletník **O KNIHÁCH A AUTORECH (1954–90)**, který vydávalo nakladatelství

Československý spisovatel, se snažil alespoň v první fázi své existence udržet vysoký standard. Kromě informací o aktuálních počinech nakladatelství (ediční plány, obsáhlé anotace nových knih, ukázky z publikací) otiskoval i rozhovory se spisovateli, redaktory i výtvarníky a v menší míře také drobné literárněvědné práce (Emanuel Frynta, Miloš Pohorský, Radko Pytlík aj.). Poezii vydávanou nakladatelstvím Československý spisovatel představoval čtvrtletník **LISTRY KLUBU PŘÁTEL POEZIE** (1961–90), který ve sledovaném období výjimečně přinášel i literárněhistorické stati (Zdeněk Pešat, Ludmila Lantová).

KURÝR ODEONU (1969–90) se v prvních číslech profiloval spíše jako literární magazín než nakladatelský bulletin. Vycházel v novinovém formátu zprvu jednou, poté dvakrát i třikrát do roka; vedle informačních rubrik přinášel kritické reflexe knižní produkce nakladatelství. Grafika a výtvarný doprovod bulletinu nezapřely typografickou tradici šedesátých let.

KVART nakladatelství Svoboda (1967–90) vycházel většinou jednou ročně a informoval prakticky pouze o připravovaných knihách, edičních řadách a jednotlivých tvůrcích. Nakladatelství literatury pro děti a mládež Albatros vydávalo bulletin nesoucí jeho jméno s podtitulem *Opravdové noviny pro děvčata a chlapce* (1974–90). Bulletin měl především informační charakter a nezastíral ambici získávat děti pro kultivované čtenářství.

O aktuálních nakladatelských počinech souhrnně informoval týdeník **NOVÉ KNIHY** (1960–2001), zveřejňující základní bibliografické údaje o vydávaných publikacích. Pravidelně otiskoval ediční plány jednotlivých nakladatelství i recenze nových titulů. V menší míře tiskl také medailony některých autorů a nezanedbával ani další publicistické žánry, například fejetony. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let se pod redakcí Josefa Jelena začal časopis vyhraňovat jako literárněkritická tribuna, i nadále však převažoval jeho informační a propagační charakter.

Těžiště magazínu **VÝBĚR Z NEJZAJÍMAVĚJŠÍCH KNIH** (1966–91, od 1987 jako čtvrtletní příloha *Nových knih*) tvořily ukázky z připravovaných knižních titulů. Vedle úvah o žánrech a rozhovorů se spisovateli zde našly místo i rubriky vysloveně oddechové (horoskopy, křížovky, kvízy či recepty). Jiné zaměření měl čtvrtletník **DUHA** (od 1987), určený knihovnám, knihkupectvím a nakladatelstvím. Kromě knihovnických a knihovědných informací sledoval literární dění na Moravě, informoval o publikacích, konferencích a literárních akcích a otiskoval ukázky z připravovaných prací moravských autorů i recenze moravských knižních novinek.

Na okraji tzv. šedé zóny se pohybovaly časopisy, vydávané zájmovými organizacemi, mnohdy pod záštitou Socialistického svazu mládeže. Patřily sem hudební a sci-fi časopisy (mj. *Portýr*, *Ikarie XB*), tedy tzv. fanziny, ale také tituly leckdy přesahující úzký okruh spřízněných čtenářů. Takový byl například „nepravidelník“ **JONÁŠ**, vydávaný fanoušky divadla Semafor, ve kterém se ještě začátkem sedmdesátých let objevovaly fejetony Ludvíka Vaculíka.

Na sklonku osmdesátých let se celkové uvolnění poměrů v Československu projevilo i vznikem nových periodik, která fungovala mimo běžné vydavatelské mechanismy. Většina z nich měla polooficiální charakter; vydávaly je větší skupinky mladých lidí, jejichž aktivity zastřešovaly různé společenské organizace, zejména místní pobočky ROH či SSM. V průběhu let 1988 a 1989 vznikla taková periodika jako Kavárna A.F.F.A., vydávaná Svazem socialistické mládeže Akademie múzických umění, či občasník ARCH A5, který zastřešovalo ROH Sigma a olomoucká organizace SSM a který vycházel jako metodický materiál pro potřeby tamního Literárního klubu. Tato polooficiální periodika měla rozmanitý charakter i úroveň. Některá se soustředila na publikaci původní tvorby začínajících autorů (Arch A5), v jiných byl hlavní důraz zaměřen na kritickou reflexi stávajících poměrů v kultuře (Kavárna A.F.F.A.).

Především informační úlohu plnily interní časopisy některých sdružení a institucí, obvykle vydávané pouze pro členskou základnu, a počítající tudíž s omezeným dosahem. ZPRÁVY SPOLKU ČESKÝCH BIBLIOFILŮ V PRAZE (od 1973) tiskly vedle drobných glos ze spolkového dění i původní práce autorů, kteří

Obálka studentského časopisu, 1988

nemohli oficiálně publikovat (básně Miroslava Červenky, Ludvíka Kundery, Ivana Slavíka a Karla Šiktance, vzpomínky Zdeňka Kalisty, Bedřicha Fučíka či Jaroslava Seiferta), a přibližně od počátku osmdesátých let se začaly soustavně věnovat literárněhistorické tematice (příspěvky Ivana Slavíka, Mojmíra Trávníčka, Pavla Trosta, Aleše Hamana, Alexandra Sticha ad.). Obdobným vývojem prošel též ZPRAVODAJ SPOLEČNOSTI BRATŘÍ ČAPKŮ (od 1976). Zprávy o počinech spojených se jmény Karla a Josefa Čapka doplnily v průběhu let literárněhistorické a uměnovědné práce i překlady textů zahraničních badatelů. Literárněvědné studie autorů oficiálních i těch, jimž bylo zamezeno publikovat pod vlastním jménem, se objevily i v několika jubilejních sbornících SLOVO A HLAS (1978, 1983, 1988), které vydala pražská poetická vinárna Viola.

Normalizační restriktce zasáhly i odborná literárněvědná periodika. Současně s personálními změnami v Ústavu pro českou literaturu, respektive Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV, došlo k proměně redakce i autorského okruhu časopisu ČESKÁ LITERATURA (v letech 1968–70 byl jejím vedoucím redaktorem Miroslav Červenka, kterého vystřídal Josef Hrabák, v rozmezí let 1972–81 ji vedl Ladislav Štoll a poté až do roku 1989 Hana Hrzalová). Ještě na počátku sedmdesátých let pokračoval časopis ve zpřístupňování překladů stěžejních textů soudobých literárních teoretiků (Tzvetan Todorov, Michail Bachtin aj.). Brzy však – stejně jako v padesátých letech – začal zveřejňovat příspěvky ideologického rázu (včetně tematických čísel k politickým výročím a jubileím emblematických osobností marxistické literární vědy a publicistiky, například Julia Fučíka, Zdeňka Nejedlého či Ladislava Štolla) a pozornost směřoval především k problematice meziválečné avantgardy, socialistického realismu a marxistické kritiky (Hana Hrzalová, Ladislav Štoll, Milan Blahynka, Vladimír Dostál, Štěpán Vlašín, Milan Zeman). Často byly publikovány přeložené stati bohemistů z jiných socialistických zemí, zvláště ze Sovětského svazu. Až na počátku osmdesátých let se na stránkách České literatury začala zřetelněji prosazovat mladší a nejmladší badatelská generace (Petr Čornej, Daniela Hodrová, Pavel Janoušek, Jan Jiroušek, Vladimír Macura aj.).

Uměnovědná revue ESTETIKA (od počátku sedmdesátých let ji postupně vedli Jaroslav Volek, Sáva Šabouk, Dušan Šindelář a Jiří Bajer), která se zaměřovala především na problematiku teorie umění, se ocitla pod silným normalizačním tlakem. Jeho důsledkem byla ostrá kritika strukturalismu, k němuž se v šedesátých letech periodikum hlásilo. V průběhu osmdesátých let se časopis opět otevíral soudobým metodologiím. Z literárních vědců zde publikovali například Květoslav Chvatík, Aleš Haman, Miroslav Procházka, Zdeněk Mathauser, Zdeněk Pešat či Daniela Hodrová.

Když došlo počátkem sedmdesátých let k pronikavému oslabení literární historie, našla tato disciplína alespoň částečnou publikační platformu ve sborníku LITERÁRNÍ ARCHIV, vydávaném Památkem národního písemnictví. V letech 1966–74 jej vedl Jaromír Loužil, po něm pak Antonín Boháč, Lubomír

Vaculík (známější jako spisovatel s pseudonymem Lubomír Tomek) a Jarmila Mourková. Na rozdíl od České literatury se sborník více věnoval české literatuře 19. století (monotematická čísla věnovaná Josefu Jungmannovi, Bernardu Bolzanovi či Otokaru Březinovi), zdůrazňoval ovšem materiálový zřetel (publikování ucelených souborů korespondence apod.). Staršímu českému písemnictví a knihovědné problematice byl určen sborník STRAHOVSKÁ KNIHOVNA, vycházející péčí stejné instituce v letech 1966–86 (redaktorem byl po většinu času Pravoslav Kneidl). Studie o české literatuře středověku i raného novověku zde uveřejňovali například Jaroslav Kolár, Oldřich Králík, Vladimír Kyas, Jan Lehár, Jan Martínek, Bohumil Ryba a Zdeňka Tichá, zatímco problematice první poloviny 19. století se věnovali především Růžena Grebeníčková, Josef Johanides a Mojmír Otruba.

Studiím o starší česky a latinsky psané literatuře v českých zemích zůstávaly tradičně otevřeny LISTY FILOLOGICKÉ (v sedmdesátých a osmdesátých letech byl jejich vedoucím redaktorem Josef Hrabák, od roku 1988 Helena Kurzová), mezi jejichž přispěvatele náleželi Oldřich Králík, Vladimír Kyas, Jan Lehár, Eduard Petruš, Emil Pražák, Jaroslav Kolár a Anežka Vidmanová. Zvýšená pozornost věnovaná osobnostem Jana Husa a Jana Amose Komenského byla dána vydáváním jejich spisů. Filologické a literárněvědné příspěvky doplňovaly též textologické stati a pramenné studie o rukopisech a starých tiscích. Zřetelný příklon ke knihovědné a ediční problematice v sedmdesátých letech prodělal SBORNÍK NÁRODNÍHO MUZEA – ŘADA C – LITERÁRNÍ HISTORIE.

Pro druhou polovinu sedmdesátých let byla charakteristická zvýšená aktivity několika regionálních institucí, které dokázaly, díky dobrým kontaktům s místními politickými a správními orgány, rozvíjet bádání na dílčích specializovaných úsecích lépe než v Praze a zároveň získat pro spolupráci špičkové odborníky. Tak tomu bylo například v Uherském Brodě, kde agilní Muzeum J. A. Komenského vydávalo dvakrát ročně interdisciplinárně pojatý časopis STUDIA COMENIANA ET HISTORICA, věnovaný nejen komeniologické problematice, ale také širšímu studiu 16.–17. století s důrazem na kulturní poměry. Objevovaly se tu pochopitelně i práce literárněhistorické, zaměřené na humanistické a barokní písemnictví (např. Jaroslav Kolár, Milan Kopecký), i filozofické, včetně textů režimu nepohodlných autorů (Robert Kalivoda). Obdobnou roli sehrál v oblasti výzkumu pozdního středověku sborník HUSITSKÝ TÁBOR, který vycházel od roku 1978 a v němž literárněhistorické stati a recenze publikovali Jaroslav Kolár, Amedeo Molnár, Pavel Spunar, Petr Čornej, Anežka Vidmanová a jiní. Zrod těchto i dalších periodik byl zákonitou reakcí na jednostrannou a politicky motivovanou preferenci tematiky 20. století v centrálních vědeckých časopisech.

Literárněhistorické práce o dílech a tvůrcích české i světové literatury nacházely místo v převážně lingvisticky zaměřeném ČASOPISU PRO MODERNÍ FILOLOGII. Toto periodikum bylo v letech 1972–90 sloučeno se sborníkem

PHILOLOGICA PRAGENSIA a vycházelo pod sdruženým titulem **PHILOLOGICA PRAGENSIA – ČASOPIS PRO MODERNÍ FILOLOGII**.

Časopis **SVĚTOVÁ LITERATURA**, který v šedesátých letech soustavně představoval jednotlivé národní literatury a zprostředkoval kontakt českého kulturního prostředí se soudobou zahraniční produkcí, ustoupil na začátku sedmdesátých let normalizačnímu ataku, který se prosadil poté, co Jana Vladislava a Josefa Kadlece vystřídala v roce 1971 nová redakce pod vedením Svatopluka Horečky. Časopis se nově soustředil především na prezentaci literatur socialistických zemí a teprve s dílčím uvolněním na počátku osmdesátých let se mezi překladateli objevili například Pavel Šrut a Jan Zábřana. Tehdy se na stránky Světové literatury vrátily také ukázky ze západních literatur. V roce 1973 začal vycházet časopis **SOVĚTSKÁ LITERATURA**, který od prvního čísla podporoval a utvrzoval normalizační trend. V osmdesátých letech, kdy se v perestrojkovém Sovětském svazu výrazně rozšířil prostor pro diskusi, však časopis původní poslání pozvolna ztratil. Pro československé prostředí, stále sužované ideologickou rigiditou, se stal velmi inspirativním, především zásluhou uveřejňovaných překladů sovětské beletrie, a to nejen ruské (Čingiz Ajtmatov, Anatolij Bělov, Vasil Bykov, Jurij Dombrovskij, Nodar Dumbadze, Vladimir Vysockij, Jelena Petruševská).

■ Samizdatová periodika

První časopisy, tradičně označované jako samizdatové, se pohybovaly na pomězi sborníků či almanachů. V jejich redakcích a redakčních radách působily především autorské osobnosti, které Husákův režim považoval z nejrůznějších důvodů za nežádoucí. Jedním z těchto almanachů byly **HYPERBIBLIOLIE**, které v letech 1973–74 vydával Ludvík Kundera a jež navazovaly na **ALMANACH Q**, vycházející ještě roku 1970 oficiálně v Brně. Dvanáct čísel sborníkového charakteru těžilo ze společného tématu uměleckého zpracování ročních dob a střídalo se s tzv. Volným sebráním, což byla tematicky nevymezená čísla, vyplněná novou tvorbou zakázaných autorů, výtvarníků i spisovatelů. Almanach, jehož náklad se pohyboval kolem třiceti kusů, zanikl v roce 1975 po zásahu Státní bezpečnosti.

Výraznější nástup časopiseckého samizdatu lze sledovat až po vystoupení Charty 77, kolem které se vytvořil širší okruh autorů i čtenářů. Brzy vznikl časopis **SPEKTRUM** (1977–79), přinášející vedle původní tvorby básnické (mj. Karel Šiktanc, Ivan M. Jirous, Emil Juliš) a prozaické (Ivan Klíma, Alexandr Kliment, Karol Sidon) také recenze samizdatové a exilové literatury, historické studie a překlady (např. Kurt Vonnegut, Milan Kundera, Martin Heidegger). Spektrum zaniklo po třech číslech v roce 1979, ale výrazně pomohlo při formování dalších samizdatových aktivit. (Časopis vyšel v reprintu v letech 1978–81 nákladem londýnského časopisu *Index of Censorship*.) Dá-li se

hovořit o nástupcích Spektra, pak to byly časopisy Obsah, Prostor a Kritický sborník.

Měsíčník **OBSAH** (1981–89) vznikl v souvislosti se samizdatovou knižní Edicí Petlice. Podobný autorský okruh, jako se soustředil kolem Spektra (Ludvík Vaculík, Ivan Klíma, Alexandr Kliment), se časem rozšířil o Václava Havla, Ivu Kotlebovou, Zdeňka Urbánka, Miroslava Červenku, Milana Šimečku a další. V Obsahu, vznikajícím tak, že každý z autorů přinesl na schůzku příslušný počet kopií a ty předal ostatním, se prezentovala celá žánrová škála zakázaných autorů, výjimečnou pozici

časopisu potvrzovaly i eseje a studie Václava Černého a Milana Jungmanna. Vědomou návazností na někdejší oficiální Literární noviny potvrzovaly fejetony Ludvíka Vaculíka, odborné historické studie i příspěvky o hudbě a výtvarném umění. Někteří autoři Obsahu na samém sklonku osmdesátých let částečně přešli do redakce Lidových novin.

Na jiný časopis z druhé poloviny šedesátých let, Tvář, od roku 1981 vědomě navazoval samizdatový **KRITICKÝ SBORNÍK**. Na jeho formování se podíleli zejména Jan Lopatka, Josef Vohryzek, Miloš Rejchrt a Luboš Dobrovský. Studie literárněvědné povahy byly v Kritickém sborníku vždy doplňovány příspěvky filozofickými (mj. Zdeněk Neubauer, Rudolf Starý), umělecko-historickými (např. Jindřich Chaloupecký, Zdeněk Vašíček) i filologickými (Karel Palek pod pseudonymem Petr Fidelius). Podstatnou složku tvořily polemiky, diskuse a recenze, které podávaly vcelku plastický obraz o knižní produkci samizdatu, exilu i oficiální scéně. Filozofii, dějinám umění i dalším humanitním vědám se ještě soustředěněji než Kritický sborník věnovala revue **PROSTOR** (od 1982). I v ní vycházely texty českých a zahraničních autorů, respektive stati z oblasti komunistickým režimem zakazovaných myšlenkových směrů a vědeckých metod (fenomenologie, psychoanalýza).

Více než předchozí tituly promlouvaly k širší čtenářské obci undergroundové časopisy a sborníky. Tato periodika nebyla tolik zatížena politikou a sepětím s literaturou konce šedesátých let. Časopisy a revue undergroundového spektra byly velmi rozmanité, sahaly od okruhu kolem The Plastic People of the Universe (zejména Vokno) až po východní filozofii ovlivněný Antagon.

VOKNO (1979–95), jehož vydavateli byli František „Čuňas“ Stárek a Ivan „Magor“ Jirous, se (stejně jako undergroundová komunita) vymezovalo vůči

	str.
O B S A H	
Johana Juná: Secesní žena a Žena dnešní	2
Petr Pithart: Hory na cestě k Mohamedovi	3
Ivan Klíma: Lenka	15
Eda Kriseová: Co je nového v blázinci	
BŘEZEN	39
Johana Juná: Rozhovor a básně	44
Alexandr Kliment: Vysvětlení	58
Eda Kriseová: Paří smečka	69
Milan Uhe: Vážený, milý Zdeňku Rot-rekele	75
Ludvík Vaculík: Hodiny náboženství katechety Dietla	83
Jan Trefulka: Vražda po česku	86
Ivan Klíma: Hrdina naší doby	94
Ludvík Vaculík: Jaro je tedy	100

Revue Obsah 1981, č. 3–4

=====

KNIŽNÍ ZPRAVODAJ

co nového

v samizdatu

?

SCRUTON, Roger: Smysl konzervatismu

(Bez udání místa a roku, 271, s. A4, celoplátěná vazba; přeloženo z angl. originálu *The Meaning of Conservatism*, Penguin Books, 1, vydání 1980)

Jeden z předních britských teoretiků politiky a vydavatel *Salisbury Review* se v této knize pokouší uceleně vyložit a obhájit podstatu konzervatismu jako politického i lidského postoje. Překladatel připojil též autorovu předmluvu k 2. vydání a doplnil text užitečným poznámkovým aparátem, který osvětluje především zvláštnosti britského právního a státoprávního pořádku.

(Převzato z *Infochu*, list 84)

T. R. KORDER: Hledání aktuálního pojetí dějin

(Praha 1984, 278, s. A4)

Přepis záznamu (tape recorder!) bytového semináře z let 1983-1984, věnovaného problémům filosofie dějin a politiky. Seminář měl devět účastníků, kteří zůstávají v anonymitě; zřejmě jde většinou o filozofy. V osmi sezeních byly předneseny podrobné referáty o příslušných koncepcích E. Voegelina a J. Patočky. Těžiště záznamů však spočívá v obšírných diskusích, jež namnoze přesahují referované téma a dotýkají se aktuálního stavu politiky a politického vědomí, včetně např. poslání a působení Charty 77.

(ibidem)

HAVEL, Václav: Largo desolato (Hra o sedmi obrazech)

(*Edice Expedice sv. 195*, Praha 1984, 94 s. B5; dedikováno Tomu Stoppardovi)

Ve své nejnovější hře autor podává svědectví o jedné ze slepých uliček "disidentského" mikrosvěta. Téma krize a hrozícího rozpadu osobní identity (hojně frekventované v jeho dopisech z vězení) předvedeno na osudu typického nonkonformního intelektuála našich dnů, jenž musí čelit nejen klasickému vydírání "zvenčí" (ze strany policejních orgánů), ale i morálnímu nátlaku "zvnitř" (ze strany svých druhů v disentu a sympatizující veřejnosti).

kulturnímu establishmentu a přinášelo nové podněty z nezávislé kultury. Publikovalo nejen texty o punku či ekologii, ale také polemiky mezi undergroundem a ostatní neoficiální kulturní scénou. Ukázkami svých prací se ve Voknu představili mladí autoři (např. Jáchym Topol, J. H. Krchovský) i příslušníci někdejšího okruhu Tváře (Jan Lopatka, Zbyněk Hejda). Vokno tak přispělo k propojení undergroundu a někdejších autorských veličin šedesátých let. S tím souvisela i jeho distribuce, která se neomezovala pouze na Prahu. Časopis byl „k dostání“ i na dalších místech republiky, kde se o akcích samizdatových center vědělo podstatně méně.

Ve druhé polovině osmdesátých let se výrazně profiloval časopis sborníkového charakteru **JEDNOU NOHOU** (od 1985), roku 1987 přejmenovaný na **REVOLVER REVUE**. Navazoval na sborník **X** („**DESÍTKA**“), který vycházel na počátku osmdesátých let. Vztah **Revolver Revue** (časopis založili Ivan Lamper, Viktor Karlík a Jáchym Topol) k ostatním spisovatelům v samizdatu byl mnohdy značně vyhraněný. Příspěvatelé a vydavatelé vědomě navazovali na okruh kolem Egona Bondyho, hledali kořeny v beat generation a dosáhli i jistého souznění s mladou generací omezenou na samizdat v dalších totalitních státech (např. zakázaní autoři SSSR a Číny).

Obdobné zaměření vykazoval brněnský samizdatový časopis **Host** (od 1985), v mnoha ohledech projekt jednoho muže, Dušana Skály. Ten do samizdatových čísel vybíral zejména příspěvky brněnských, respektive moravských autorů. Podobně jako **Revolver Revue** se **Host** věnoval i výtvarnému umění a moderní hudbě, především zásluhou Petra Cibulky.

Moravská samizdatová periodika byla méně „undergroundová“. Jednotlivé skupinky autorů, kteří tvořili samizdatovou obec, se tu však rovněž navzájem prolínaly. To platí o autorském propojení časopisů **Ječmínek**, **Box** a **Host**. **JEČMÍNEK** (1981–87) se zcela osobitě soustředil na polskou literaturu (Witold Gombrowicz, Czesław Miłosz) a na moderní hudbu. Katolické spirituální východisko zase sdružovalo moravské autory časopisu **Box** (od 1988, vedený Jiřím Kuběnou) a **AKORD** (obnovený Zdeňkem Rotreklem na jaře 1989).

Svá periodika v druhé polovině osmdesátých let přinášely i různé

Obálka Viktora Karlíka

spolky a zájmová sdružení. Přátelé Bohumila Hrabala vydávali časopis **HANŤA PRESS** (1989–95), z okruhu surrealistů odloučených od „hlavní skupiny“ vzešla revue **DOUTNÍK** (1974–88), vedená Pavlem Řezníčkem, a mladí literáti z okruhu divadel Pražské pětky připravovali časopis **KVAŠŇAK** (1989–91). Mezi literární periodika sborníkového charakteru náležely **SBORNÍK** (dvě čísla v roce 1988) a **RUNA** (1989), lze k nim přiřadit i tzv. **BRANICKÉ ALMANACHY** (1985–89). Přispívala do nich nejmladší generace autorů, narozených v polovině šedesátých let a zcela bojkotujících soudobou kulturu i politiku.

Výjimečnou pozici na konci osmdesátých let zaujaly roce 1988 založené **LIDOVÉ NOVINY**, které spojily rozrůzněné skupinky opozičně smýšlejících autorů z disentu, exilu i tzv. šedé zóny. Jejich vydávání a ohlas byly neklamnou předzvěstí nastupujících zásadních politických a kulturních změn.